

en het verhaal kan de ballast van de semi-filosofische dialogen missen.

SOFIE GIELIS

MARJOLIJN FEBRUARI, *De literaire kring*, Prometheus, Amsterdam, 2007, 255 p.

[B] BRIEVEN AAN EMMANUEL DE B. EN MAURICE R.

Misschien had Maurice Gilliams (1900-1982) het helemaal anders moeten aanpakken. Misschien had hij, net als Gerard Reve deed, de talrijke brieven die hij gedurende zijn volwassen leven schreef moeten toevoegen aan zijn oeuvre door ze zelf te selecteren, te bewerken en te publiceren. *Brieven aan Emmanuel de B.* en *Brieven aan Maurice R.* zouden dan jaren geleden het licht hebben gezien. Zijn weinig omvangrijke maar grootse oeuvre, dat met zoveel moeite totstandkwam doordat hij het, perfectionistisch als hij was, decennialang bleef polijsten, zou er in één klap door verdubbeld zijn — en het zouden zeker niet zijn minst gewaardeerde boeken zijn geworden, want ook in zijn correspondentie toont hij zich een scherpe waarnemer, een intelligente commentator en een uitmuntende stilist.

Paul Citroen tekent Maurice Gilliams, 1980.

Maar Maurice Gilliams maakte dergelijke brievenboeken niet. Hoewel hij, gezien de enorme omvang van zijn archief in het AMVC-Letterenhuis in Antwerpen, dagelijks vele uren aan het corresponderen besteed moet hebben, achtte hij zijn proza en zijn poëzie hoger dan zijn brieven. Weliswaar gebruikte hij de adressanten om, zonder dat zij het wisten, prozafragmenten op hen uit te proberen (zo zijn diverse passages die later werden opgenomen in *De man voor het venster* en *Winter te Antwerpen* terug te vinden in zijn correspondentie), maar hij is nooit van plan geweest zijn brieven aan vrienden integraal te publiceren. Het is daarom des te heuglijker dat er onlangs twee brievenboeken verschenen waarin Maurice Gilliams een belangrijk aandeel heeft gehad: *Die Onwinbare heb ik bij u gezocht, Maurice...* (dat de briefwisseling tussen Maurice Gilliams en Maurice Roelants bevat) en *De rest is nog veel erger*, de briefwisseling tussen Maurice Gilliams en Emmanuel de Bom.

De correspondentie tussen Maurice Gilliams en Maurice Roelants (1895-1966) begon op 31 mei 1933, toen Gilliams zijn prozabundel *Oefentocht in het luchtledige* aan Roelants opstuurde met het verzoek die te beoordelen, en hield stand tot de dood van Roelants, drieëndertig jaar later. Beide schrijvers waren lid van de Koninklijke Academie voor Taalen Letterkunde in Gent en maakten deel uit van de redactie van het *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, maar hun relatie was niet louter zakelijk: de brieven laten zien dat zich tussen hen een periodieke vriendschap ontwikkelde, waarin niet alleen ruimte was voor meningsverschillen over de kunst in het algemeen en de literatuur in het bijzonder (de poëtica's van beide schrijvers liepen zeer uiteen; zij vonden elkaar vooral in het gebrek aan erkenning dat ze ervoeren), maar soms ook voor zaken van persoonlijke aard (zoals het zenuwslopende echtscheidingsproces dat Gilliams in de jaren veertig voerde en de dood van de zuster van Roelants in 1965).

Volgens Liesbeth Van Melle, die de briefwisseling tussen Gilliams en Roelants bezorgde, was deze vriendschap echter zeer ongelijkwaardig van aard, en in de lezing die zij op 13 december 2006 hield bij de presentatie van het brievenboek liet ze er geen twijfel over bestaan wiens partij ze koos: ze noemde de epistels van Roelants “zeer oprecht” en die van Gilliams “dubieus”.

Volgens haar toonden de brieven onomstotelijk aan dat Gilliams misbruik maakte van Roelants' gevoelens van genegenheid en dat hij hem vooral wist te vinden als hij weer eens in geldnood verkeerde. Het absolute bewijs voor Gilliams' opportunisme vond Van Melle in de brieven uit 1966, die een onderwerp betreffen dat door literatuurhistorici niet eerder is opgemerkt: het zogenoemde "Gezelle-snoer". Guido Gezelle had zijn dichtbundel *Gedichten, gezangen en gebeden* uit 1882 geschonken aan Hendrik Conscience, die het boekje op zijn beurt aan Prosper Van Langendonck gaf toen hij zijn einde voelde naderen. Van Langendonck droeg het enige tijd voor zijn dood op aan Roelants, die het op het einde van zijn leven weer aan Gilliams gaf met de woorden "ik sta er een stuk van mijn hart mee af", in de diepe overtuiging dat zijn vriend de traditie van het wisselboek in stand zou houden — maar *Gedichten, gezangen en gebeden* werd na Gilliams' dood in diens privébibliotheek aangetroffen.

Was Gilliams werkelijk een opportunist? Zonder twijfel — zoals, zou men met evenveel recht kunnen zeggen, ook Roelants een opportunist was, die zich door zijn vriendschap met Gilliams, wiens werk niet ten onrechte veel hoger geacht werd dan het zijne, verzekerde van een plaats in de literatuurgeschiedenis. Maar zijn de brieven van Gilliams echt bedrieglijk en bewijst de aanwezigheid van *Gedichten, gezangen en gebeden* in zijn nalatenschap dat Gilliams onoprecht was? Allerminst. Dat hij het boekje niet aan een andere dichter legateerde en daarmee de nog jonge traditie van het Gezelle-snoer doorbrak, duidt er hoogstens op dat hij zich ongemakkelijk voelde in het rijtje Gezelle-Conscience-Van Langendonck-Roelants (hoewel hij een bewonderaar was van Gezelle en een inleiding schreef bij Van Langendoncks *Verzen*), of dat hij in 1982, oud en der dagen zat, de bundel met Roelants' dwingende opdracht eenvoudigweg was vergeten.

Neutraler is Stijn Vanclooster als bezorger van de briefwisseling tussen Maurice Gilliams en Emmanuel De Bom (1868-1953). Die briefwisseling begon in januari 1930, kort nadat Gilliams De Bom zijn dichtbundel *De Flesch in zee* ter beoordeling had opgestuurd, en was zeer intensief tot enkele jaren voor het overlijden van De Bom, meer dan twintig jaar later. Dat de correspondentie tussen Gilliams en De Bom vele malen interessanter is dan die tussen Gilliams en Roelants, heeft zonder twijfel te maken met de flamboyante

persoonlijkheid van De Bom, die als schrijver in Gilliams zijn meerdere moest erkennen, maar als journalist en stadsbibliothecaris middenin het (literaire) leven stond en Gilliams dwong buiten de muren van zijn werkkamer te treden — al was het maar in zijn brieven. Daardoor is hun correspondentie veel meer dan het verslag van een diepe vriendschap tussen een vaderlijke oude schrijver en een aanstormend jong talent: *De rest is nog veel erger* beslaat bijna een kwarteeuw literaire en sociale geschiedenis van Vlaanderen, gevat in de woorden van twee mannen die ervan hielden om elkaar, in goede tijden en in slechte, uitvoerig op de hoogte te houden van wat hen bezighield.

Toch meent ook Vanclooster dat Gilliams in geen van zijn epistels het achterste van zijn tong liet zien: in zijn inleiding schrijft hij dat de relatie tussen Gilliams en De Bom "niet vrij van ambivalentie" was. "Er bestond een stevige vriendschap tussen beiden en ondanks alle verschillen was er onmiskenbaar ook een verwantschap op literair en artistiek vlak, maar dan nog werd hun verhouding nooit helemaal open, helemaal vertrouwelijk." Dat is een opmerkelijke conclusie, die zich uit de brieven niet direct laat afleiden. Kan het dus zijn dat Vanclooster, net als Van Melle, de bombastische formuleringen van Gilliams, zijn grote gebaren en dito woorden, zijn geëxalteerde zelfbeklag en zijn buitensporige aanhankelijkheidsbetuigingen, te gemakkelijk heeft aangezien voor een rookgordijn?

Hoe dat ook zij, de briefwisseling tussen Gilliams en De Bom toont aan dat Gerard Reve niet altijd navolging verdient: hadden we het in *Die Onvinbare heb ik bij u gezocht, Maurice...* vrij gemakkelijk zonder de brieven van Roelants kunnen stellen, *De rest is nog veel erger* was zonder de brieven van De Bom ongetwijfeld de helft minder leuk geweest.

ANNETTE PORTEGIES

Die Onvinbare heb ik bij u gezocht, Maurice... De briefwisseling tussen Maurice Gilliams en Maurice Roelants, ingeleid en van aantekeningen voorzien door LIESBETH VAN MELLE, Koninklijke Academie voor Taal- en Letterkunde, Gent, 2006, 287 p.

De rest is nog veel erger. De briefwisseling tussen Maurice Gilliams en Emmanuel De Bom, ingeleid en van aantekeningen voorzien door STIJN VANCLOOSTER, Pelckmans, Kapellen, 2006, 251 p.